

ЗОБРАЖАЛЬНО-ВИРАЖАЛЬНІ ЗАСОБИ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

Лекція 4.2

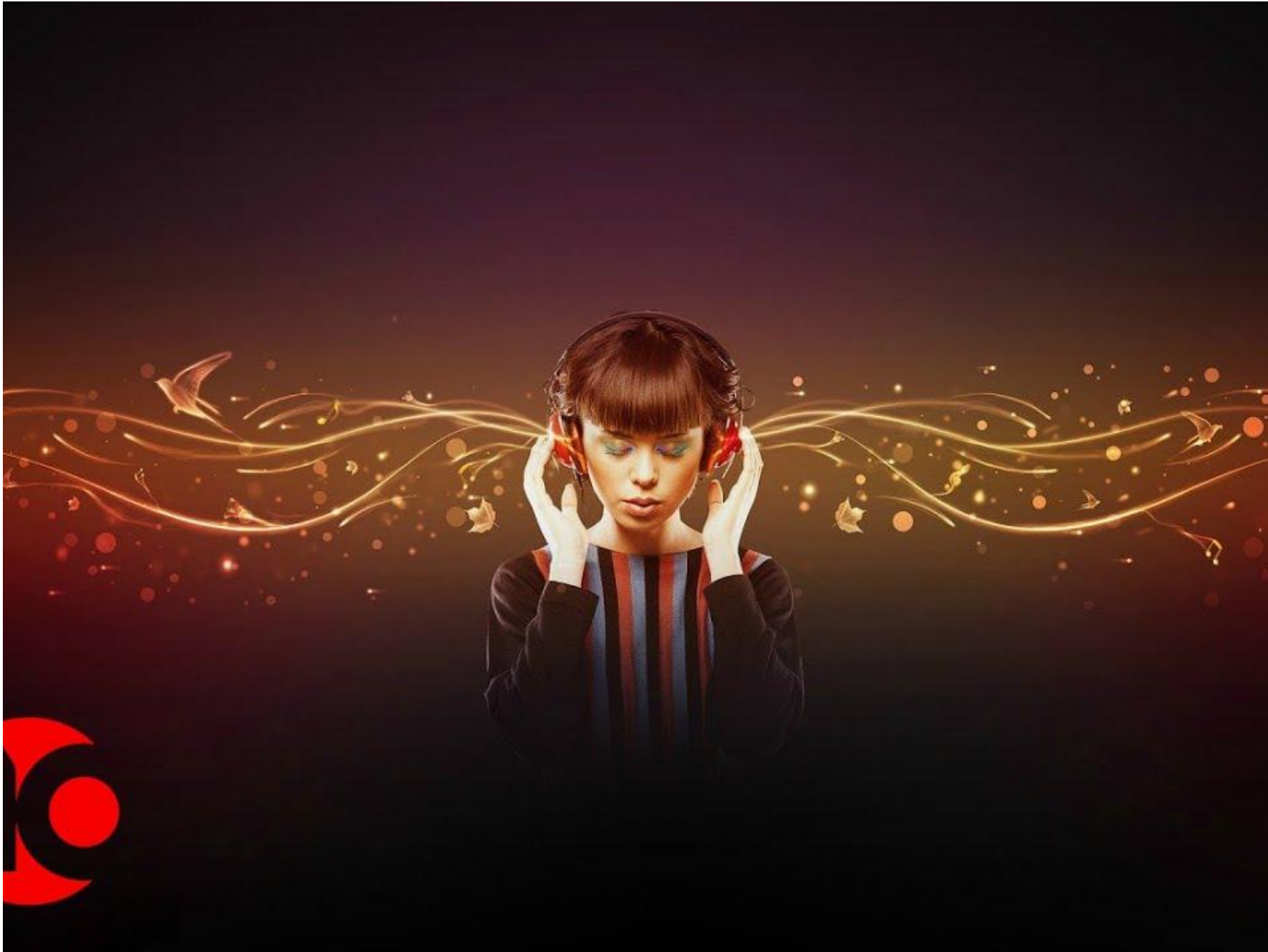
План

- Стилiстичнi функцiї фонетичних засобiв мови.
Звукопис.
- Експресивнiсть фонетичних засобiв мови в прозових творах.
- Тропи як поняття стилiстики.
- Основнi стилiстичнi фiгури.

ФОНОСТИЛІСТИКА

Окремий розділ стилістики, що вивчає стилістичні функції фонетичних засобів мови.

У межах фоностилістики досліджують експресивні властивості звуків мови, засоби її милозвучності та явища поетичної фонетики (звукопис), ритміку вірша, римотворення, своєрідність фонематичного складу та ритмічних особливостей висловлення в різних стилях, інтонацію як одного із засобів вираження змісту мовлення.

Фоніка

Розділ
фоностилістики,
який розглядає
естетичну
(евфонічну) й
емоційну функції
звукового складу
мови.

Звукопис, фоніка

Використання мовних звуків як засобу художньої виразності.

Поняття звукопису поєднує систему звукових повторів, характерних для мови поезії: нагромадження певних голосних (асонанс), приголосних (алітерація) чи різних звукосполучень. Звукопис є важливим ритмомелодійним засобом вірша, образної мови загалом, завдяки йому досягається відповідність між фонетичним складом висловлювання і зображуваною картиною. До звукопису належить і римування.

Фоносемантичні зв'язки між словами в тексті можуть бути

1) первинними (звуконаслідування)

2) вторинними (звукосимволічними)

ономатопеї

Слова, створені на ґрунті
звуконаслідування:

нявкати, цвірінькати

Літній ранок

Джмелі спросоння – буц! – лобами!

Попадали, ревуть в траві.

І задзвонили над джмелями

Дзвінки-дзвіночки лісові.

Микола Вінграновський

*Попід стінами шелестом пробігає шепіт –
впізнали (В.Винниченко),*

*...по залу прошелестів лише легкий, для
годиться, смішок, та раптом десь у другому
ряді лунко вибухнув дівочий сміх (Р.Іваничук)*

бракороб, бренькати,

брехати, бридкий,

верзякати

На звукосимволізмі ґрунтуються кілька фонетичних фігур, властивих переважно поетичній мові.

Алітерація – повторення однакових чи подібних за звучанням приголосних або звукосполучень для увиразнення змісту тексту.

Поширеною в українській поезії є алітерація сонорних приголосних, зокрема плавних.

*На восьме літо у неділю, Неначе ляля в льолі білій,
Святеє сонечко зійшло (Т. Шевченко);*

*Я стою на кручі – За рікою дзвони: Жду твоїх вітрил я
– Тінь там тоне, тінь там десь... (П. Тичина);*

*Так він легко, як легіт, як лебідь, пливе. До крила його
тулиться все, що живе (Б. Олійник)*

Асонанс (від лат. *asso* – відгукуюся) – повторення однакових голосних (переважно наголошених) у суміжних чи близько розташованих словах художнього тексту; співзвучність у римі; вид звукопису.

Хай стрінуть, як росу в маю, всю душу сонячну твою

(П. Тичина);

Гарбуз піднімає лапаті дзвоники;

Я стану у тінь, загубивши слово,

Соняхи, щирі огнепоклонники,

Сходу кивають золотоголово (А. Малишко).

У прозових художніх та публіцистичних текстах зі стилістичною метою використовують також емоційно-експресивні явища української фонетики, експресивні засоби, що відбивають різноманітні порушення орфоепічних норм.

1) говіркова вимова звука, напр: – *Став би сам головний отаман з вами гувурєсти; – Ти все продумав, не подумав тільки про мене (В. Лис);*

2) просторічне спотворення звукової оболонки слова (переважно іншомовного), напр: *Як пішов у той день, коли нобілізували на війну, то мов у воду впав (Ю. Збанацький);*

3) жаргонна вимова звука, напр: *А то черепашки. Шьо проти них наші черепашки, це ж одно непорозуміння (Ю. Збанацький);*

4) претензійно-манірна вимова звука;

5) дитяча вимова звука, напр: *Якось раненько жену на поле гуси, а тітчин Одарчин Панас гукає: – Остапе, бізи сюди, сось ізказу!* (Остап Вишня);

6) дефектна вимова звука, напр: – *Ну, бгатику, – каже Черевань, – хоч убий, не второпаю* (П. Куліш);

7) спотворення звукової оболонки слова через недбалу його вимову, напр: *Сьоня фтбол, то всі весільники в бригадіра тільвізор дияця. Зара придуть ...*
– *каже дядько Шулим наче й не мені, а собі самому* (В. Яворівський);

8) свідома, навмисна преогласовка слова, яка впливає на його зміст: *Чи ви гадаєте, що де-небудь є така «свобода» слова, як у «Киевлянина» або «Київської Дуньки»* (Остап Вишня) .

За традиційного підходу і тропи, і фігури є типами виражальних засобів мови, проте тропи протиставлені фігурам як явища парадигматичного характеру явищам синтаксису.

Разом із фігурами мови тропи становлять основу стилістично-виражальних засобів мови.

троп

Мовностилістичний зворот, що полягає у вживанні слова або вислову в непрямому, переносному значенні для досягнення відповідного виражально-зображального ефекту

Традиційно виокремлюють такі основні види тропів, як *метафора, метонімія, синекдоха, уособлення, алегорія, епітет, гіпербола, мейозис, літота, антифразис, іронія, астеїзм, евфемізм, дисфемізм, перифраз, антономазія, катахреза, гра слів* (ті її різновиди, що будуються за парадигматичним принципом – підставлення однієї одиниці замість іншої: *Мистецтво вимагає жертви*)

Антономазією (грец. *άντονομασία*, від *άντονομάξω* — називаю по-іншому) — називається різновид метонімії, побудованої на вживанні власного імені замість загального.

Стилістичний засіб оцінної експресії, що досягається заміною власної назви описовим зворотом: Безсмертний Кобзар, Великий Каменяр.

Антифразис – троп, що полягає в навмисному, спеціально заданому вживанні мовної одиниці з протилежним значенням або конотацією: «Прекрасно!» в знач «погано».

Страшенно люблю.

Катахреза (катехреза) – різновид метафори, що утворюється поєднанням суперечливих (не протилежних) понять; несподівне (часто тільки на перший погляд) вживання слова, розвиток нового значення, що не відповідають і навіть суперечать його первісному, етимологічному значенню, внутрішній формі слова, напр.: *немолода* *молодиця*, *холодний колір*, *чорне золото*, *чорнило*, *білизна*.

Фігури кількості: гіпербола, мейозис, різновидом якого є літота.

Гіпербола – образне перебільшення; якась ознака виражена такою мірою, якою вона реально не властива певному предметові. Звичні гіперболи: *умру від сміху, збожеволю від роботи*. Гіпербола тісно пов'язана з метафорою. *Найдовша з усіх доріг – дорога твого приходу, найбільша з усіх таємниць – таємниця твого обличчя* (Д. Павличко).

Мейóзис (від грец. *μείωσις* — зменшення, обмеження) —

троп, що полягає в навмисному зменшенні інтенсивності

вияву ознаки або перебігу дії, розміру та кількості

предметів, значущості чого-небудь. Напр.: *пристойна гра*

футболістів замість *хороша гра*. *Нікуди не годиться, нікому не*

треба, на макове зерня.

Фігура мови – стилістична фігура,
риторична фігура, що полягає в
особливій синтаксичній організації
висловлювання для досягнення
відповідного виражально-зображального
ефекту.

Анафора – початковий (ініціальний) повтор однакових звуків (слів) на початку слів, рядків, строф, речень, абзаців, розділів твору. Напр.:

Холодний сон. Холодний сан добра,

Холодний сенс багряного пера (І. Драч).

Заболю, затужу,

Заридаю ... в собі закурличу,

А про очі людські –

Засміюсь, надломивши печаль (Б. Олійник)

Анафора буває звуковою, лексичною, синтаксичною, а за жанровою належністю – віршовою та прозовою.

Синтаксична анафора передбачає повтор певної синтаксичної конструкції:

А ти десь там, за далю вечоровою, а ти десь там, за морем тишини... (Л. Костенко «А ти чаклун...»).

Епіфора – стилістична фігура протилежна анафорі – повторення певних мовних елементів у закінченнях суміжних віршових рядків, строф, речень. абзаців, розділів твору. Повторення у кінці мовного відрізка того самого слова становить лексичну епіфору, яка може утворювати «тавтологічну риму»

Кільце строфи (анепіфора) – фігура, в якій речення, абзац починається і закінчується одним і тим самим словом або словосполученням:

Ніч тиха і темна була.

Я стояла, мій друже, з тобою.

Я дивилась на тебе з журбою:

Ніч темна і тиха була (Леся Українка)

Епанафора (композиційний стик) – це стилістична фігура, яка полягає у повторенні на початку нового речення слів, якими закінчилося попереднє речення: *А поки що шаблюку свою козак Мамай гострив щодня. Гострив щодня, та й тупив щодня, від каїнів усяких відбиваючись* (Олександр Ільченко).

Як окремий тип повторів (нагромадження однотипних мовних одиниць) виокремлюють **посилюваний повтор**: повторюється та сама лексема, але в супроводі інших слів, котрі посилюють її виразність:

*Дерева мене чекають,
І падає листя на стежку,
І падають зорі в долоні,
І падає сніг у траву (І. Драч)*

Наш Василь іде по найдовшій у світі дорозі

З розплющеними 28-літніми очима

Наш Василь іде по останній у світі дорозі

З зупиненим серцем з опущеними руками

В яких учора іще Говорило перо

Поета мужа... (М. Вінграновський).

Ампліфікація (лат. *amplificatio* – збільшення) – стилістична фігура, в основі якої нагромадження синонімічних або однотипних мовних одиниць, які сприяють висвітленню зображуваного явища, поняття в усіх аспектах:

Красо моя! Вкраїночко моя!..

Тебе люблю я всесвітом і людством,

І соняхом у золотому сні,

І сивиною вченого-мислителя,

І на стерні горошком польовим (М. Вінграновський).

Градація (лат. *gralatio* – підвищення)

ґрунтується на розташуванні слів або висловів за наростанням чи спадом їхніх семантичних та емоційно-експресивних якостей. Розрізняють градацію висхідну та спадну.

Плеоназм – подвоєння близьких за значенням слів.

Семантичне навантаження таких мовних одиниць вважають досить слабким. З-поміж плеонастичних утворень є і сталі словосполучення (*клясти-проклинати, щастя-доля, зло-недобре* тощо).

Рефрен – це різновид епіфори: у поезії це строфа або частина строфи, що повторюється у тексті, об'єднуючи його за змістом і експресією; у прозовому творі рефрен – це фраза, яка час від часу повторюється, щоб наголосити потрібну авторові думку.

Парономазія – стилістична фігура, що виникає на каламбурному зближенні подібних за звучанням, але різних за змістом слів: *серпанок серпня* (І. Драч), *атом утоми* (П. Тичина).

Оксюморон (оксиморон) – це риторична фігура, яка є сполученням двох непоєднуваних понять.

У такий спосіб виникає ефект несподіванки і від того свіжість образу.

Ти мовчанням мені кричи

Говорю я з тобою мовчки (В. Симоненко)